

به نام خداوند جان و خرد

مدیریت سرمایه اجتماعی

مؤلفان:

مسیمه نبی‌لو

علیرضا مرادی

تهران

انتشارات ساکو

۱۳۹۶

سرشناسه	نبی‌لو، حمید، ۱۳۵۵-
عنوان و نام پدیدآور	مدیریت سرمایه اجتماعی / مؤلفان حمید نبی‌لو، علیرضا مرادی
مشخصات نشر	تهران: ساکو، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۲۷۰ ص.: شکل، جدول، نمودار.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۶۲-۹۱-۲ :
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا :
موضوع	کتابنامه.
موضوع	سرمایه اجتماعی
موضوع	Social capital (Sociology) :
موضوع	رشد اقتصادی
موضوع	Economic development :
شناسه افزوده	مرادی، علیرضا، ۱۳۵۷-
رده‌بندی کنگره	۳۳۰.۱۳۲ م ۷۰۸/۰۸ HM
رده‌بندی دیویی	۲۲۰
شماره کتابشناسی ملی	۴۷۲۰۲۱ :

تلفن مرکز بخش: ۰۴۹۴۵۲۴-۶۶۵۷۲۶۹۲-۰۲۱

www.nashresaco.ir

انتشارات ناکه

نام کتاب	مدیریت سرمایه اجتماعی
مؤلفان	حمید نبی‌لو و علیرضا مرادی
ویراستار	فاطمه حسن‌زاده
ناشر	ساکو
به سفارش	شرکت نفت پارس
صفحه‌آرا	مرضیه توماچ‌نیا
طرح جلد	کمال سیکبار
لیتوگرافی	طاووس رایانه
چاپخانه	اصلانی
سال نشر	۱۳۹۶
نوبت چاپ	اول
شمارگان	۲۰۰
قیمت	۲۲۰۰۰ تومان
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۶۲-۹۱-۲ :

ISBN: 978-600-8062-91-2

فهرست مطالب

عنوان	صفحه	عنوان	صفحه
مقدمه	۹	قواعد گفتگمانی	۶۷
پیشگفتار	۱۱	انواع گفتگمان ارتباطی	۶۸
فصل اول: سرمایه فرهنگی اجتماعی:		انواع سازماندهی گفتار	۶۸
نظریه‌ها، تعاریف و مفاهیم		نظریه روابط چلبی	۶۹
مقدمه	۱۴	انواع روابط گفتگمانی	۷۱
انواع سرمایه	۱۷	کارکردهای روابط گفتگمانی	۷۱
سرمایه فرهنگی	۱۸	کارکردهای روابط گفتگمانی اخلاقی	۷۲
تعریف سرمایه اجتماعی	۲۱	نظریه‌های تبیین‌کننده سرمایه اجتماعی	۷۳
مفهوم سرمایه اجتماعی	۲۷	تئوری باومراند	۷۶
چهارچوب مفهومی سرمایه اجتماعی	۳۸	سرمایه اجتماعی از دیدگاه صاحب‌نظران	۷۷
تاریخچه سرمایه اجتماعی	۴۱	سرمایه اجتماعی از دیدگاه پاتنام	۷۷
ویژگی‌های سرمایه اجتماعی	۴۴	سرمایه اجتماعی از نظر جیمز کلن	۷۷
تئوری‌های سرمایه اجتماعی	۴۸	ابعاد سرمایه اجتماعی از نگاه ناهایت و قوشال	۷۹
تئوری جیمز کلن	۴۸	عنصر اعتماد	۷۹
تئوری پیر بوردیو	۵۰	عنصر شناخت	۸۱
مقایسه آرای بوردیو و کلن	۵۲	عنصر رابطه‌ای	۸۴
تئوری رابرت پاتنام	۵۳	ابعاد سرمایه اجتماعی از نگاه کوهن و پرو ساک	۸۵
مقایسه آرای پاتنام با بوردیو و کلن	۵۶	اعتماد	۸۵
تئوری فرانسیس فوکویاما	۵۷	مشارکت	۸۶
اعتماد	۶۱	هویت	۸۶
اشکال عمده اعتماد	۶۱	ابعاد سرمایه اجتماعی از نگاه گروه‌کندی (دانشگاه هاروارد)	۸۷
نظریات سرمایه اجتماعی	۶۴	اعتماد	۸۷
نظریه کنش ارتباطی	۶۴		
ملاک‌های اعتبار گفتار (اخلاق گفتگمانی)	۶۷		

نظریه منابع اجتماعی..... ۱۰۶

فصل دوم: سرمایه اجتماعی در جامعه

مقدمه..... ۱۰۸

عناصر سرمایه اجتماعی از دیدگاه ناهایت و

گوشال..... ۱۰۸

دولت و سرمایه اجتماعی..... ۱۰۹

دولت عاملی کارساز در ایجاد و تقویت

سرمایه اجتماعی..... ۱۱۳

مهمترین عوامل تأثیر دولت بر سرمایه اجتماعی..... ۱۱۴

نقش دولت در ایجاد سرمایه اجتماعی..... ۱۱۵

اهمیت سرمایه اجتماعی در جامعه..... ۱۱۶

نقش سرمایه اجتماعی در بهبود کسب و کار..... ۱۱۸

کارکردهای سرمایه اجتماعی در جامعه..... ۱۱۹

سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی..... ۱۲۱

سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی..... ۱۲۴

اهمیت آفرینی اجتماعی در توسعه از طریق

تأکید بر سرمایه اجتماعی..... ۱۲۶

متغیرهای تأثیر بر سرمایه اجتماعی..... ۱۲۸

سرمایه اجتماعی و بهبود خوشه‌های علم و

فناوری..... ۱۳۰

دیدگاه صاحب‌نظران سرمایه اجتماعی و سرمایه

انسانی و نقش آنها در توسعه اقتصادی..... ۱۳۱

سرمایه اجتماعی: عامل مهم برای توسعه..... ۱۳۶

کاربرد سرمایه اجتماعی در توسعه محله‌ای

(رویکرد دارایی - مبنا)..... ۱۳۷

سیاست دارایی - مبنای مکان‌گرا..... ۱۳۹

مشارکت سیاسی..... ۸۷

مشارکت و رهبری مدنی..... ۸۷

پیوند اجتماعی غیر رسمی..... ۸۸

بخشش و روحیه داوطلبی..... ۸۸

مشارکت مذهبی..... ۸۸

عدالت در مشارکت مدنی..... ۸۸

تنوع معاشرت‌ها و دوستی‌ها..... ۸۸

ابعاد سرمایه اجتماعی از نگاه بوگالسدايک..... ۸۹

اعتماد..... ۸۹

مشارکت اجتماعی..... ۸۹

ابعاد سرمایه اجتماعی از نگاه بوربو..... ۹۰

ابعاد سرمایه اجتماعی از نگاه فرانکس..... ۹۱

ابعاد سرمایه اجتماعی از نگاه پاتنام..... ۹۱

مشارکت اجتماعی..... ۹۱

انسجام اجتماعی..... ۹۲

اعتماد جمعی..... ۹۲

نگرش‌ها نسبت به سرمایه اجتماعی..... ۹۵

هنجارهای تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی..... ۹۹

راه‌های افزایش سرمایه اجتماعی..... ۱۰۱

انواع سرمایه اجتماعی..... ۱۰۲

منابع سرمایه اجتماعی..... ۱۰۲

رویکردهای مفهومی عمده در مورد سرمایه

اجتماعی..... ۱۰۳

گونه‌های سرمایه اجتماعی..... ۱۰۴

نظریه‌های سرمایه اجتماعی..... ۱۰۵

نظریه پیوندهای ضعیف..... ۱۰۵

نظریه شکاف ساختاری..... ۱۰۶

- نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار..... ۱۳۹
- سرمایه اجتماعی و توسعه منطقه‌ای..... ۱۴۱
- سرمایه اجتماعی عاملی کلیدی در محیط اجتماعی- اقتصادی..... ۱۴۲
- بهبود عملکردهای اقتصادی از طریق نهادینه‌سازی مولفه‌های سرمایه اجتماعی.... ۱۴۴
- نقش سرمایه اجتماعی در اقتصاد جوامع.... ۱۴۶
- سرمایه اجتماعی، زیربنای توسعه اقتصادی. ۱۵۶
- سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی..... ۱۵۷
- معیارهای توسعه اقتصادی: زمینه‌ای برای ایجاد سرمایه اجتماعی..... ۱۶۴
- ارتباط رشد اقتصادی و سرمایه اجتماعی..... ۱۶۵
- راهکارهای توسعه اقتصادی از طریق بهبود سرمایه اجتماعی..... ۱۶۶
- سرمایه اجتماعی و فرار مالیاتی..... ۱۶۶
- سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر در امنیت اقتصادی..... ۱۶۸
- اثر سرمایه اجتماعی بر حقوق مالکیت..... ۱۶۹
- تأثیر سرمایه اجتماعی بر هزینه‌های معاملاتی. ۱۶۹
- اثر سرمایه اجتماعی بر سرمایه‌گذاری..... ۱۶۹
- اثر سرمایه اجتماعی بر عملکرد اقتصادی نهادهای دولتی..... ۱۷۰
- اثر سرمایه اجتماعی بر ادوار تجاری و اجرای برنامه‌های اقتصادی..... ۱۷۰
- اثر سرمایه اجتماعی بر کنترل شکست بازار ۱۷۱
- اثر سرمایه اجتماعی بر امنیت اختراعات و اکتشافات..... ۱۷۱
- اثر سرمایه اجتماعی بر فساد مالی و اختلاس ۱۷۲
- سرمایه اجتماعی و امنیت اقتصادی..... ۱۷۲
- سرمایه اجتماعی اسلامی..... ۱۷۵
- سرمایه اجتماعی اسلامی و توسعه اقتصادی ۱۷۶
- تأثیر افول سرمایه اجتماعی در الگوهای مصرف..... ۱۷۷
- افزایش نیازهای کاذب و کج‌رفتاری‌های اجتماعی..... ۱۷۷
- رواج فرهنگ مصرف‌گرایی..... ۱۷۸
- سیر تاریخی فرهنگ مصرف‌انبوه و نقش سرمایه اجتماعی در آن..... ۱۷۹
- فصل سوم: سرمایه اجتماعی در سازمان**
- مقدمه..... ۱۸۴
- اهمیت سرمایه اجتماعی در سازمان..... ۱۸۵
- بطله میان سرمایه اجتماعی با بهبود سرمایه‌های انسانی..... ۱۸۹
- سنت‌های فکر سرمایه اجتماعی..... ۱۹۰
- سرمایه اجتماعی و قدرت‌مند..... ۱۹۱
- سرمایه اجتماعی و نظام سازمانی..... ۱۹۲
- سرمایه اجتماعی در درمان..... ۱۹۴
- موجودیت سرمایه اجتماعی..... ۱۹۷
- رویکردهای اولیه به سرمایه اجتماعی..... ۱۹۷
- سطوح سرمایه اجتماعی..... ۲۰۲
- دیدگاه‌های موجود در مورد سرمایه اجتماعی. ۲۰۳
- اهمیت سرمایه اجتماعی در سطوح مدیریت سازمان..... ۲۰۴

- تفاوت عمده بین سرمایه‌های اجتماعی و سرمایه‌های اقتصادی..... ۲۰۷
- مزایای اقتصادی سرمایه اجتماعی..... ۲۰۷
- مزایای سرمایه اجتماعی..... ۲۰۸
- زیان‌های مخاطرات سرمایه اجتماعی..... ۲۰۹
- منافع سرمایه اجتماعی..... ۲۱۱
- جنبه منفعت عمومی سرمایه اجتماعی..... ۲۱۲
- ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی..... ۲۱۲
- کارکردهای سرمایه اجتماعی..... ۲۱۳
- سرمایه اجتماعی، سازمانی..... ۲۱۳
- ایجاد سازمان‌های دانش‌محور از طریق مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی..... ۲۱۷
- نهادینه‌سازی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از طریق سازمان دانش‌محور..... ۲۱۸
- نقش سرمایه اجتماعی بر موفقیت سازمان‌ها..... ۲۱۸
- خصوصیات کلیدی سرمایه اجتماعی..... ۲۲۰
- ویژگی متمایز سرمایه اجتماعی..... ۲۲۱
- اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی..... ۲۲۱
- مدل‌های کمی اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی..... ۲۲۲
- مدل‌های کیفی اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی..... ۲۲۳
- راهکار دستیابی به سرمایه اجتماعی در سازمان..... ۲۲۶
- راهکارهای ارائه شده برای دستیابی به سرمایه اجتماعی مطلوب..... ۲۲۶
- نحوه ایجاد، حفظ و نابودی سرمایه اجتماعی..... ۲۲۶
- تفاوت سرمایه اجتماعی با سایر سرمایه‌ها..... ۲۲۸
- نقش سرمایه اجتماعی در اثربخشی دیگر سرمایه‌ها..... ۲۲۹
- سرمایه اجتماعی پلی بین اقتصاد و جامعه‌شناسی..... ۲۳۰
- سرمایه اجتماعی به مثابه نوعی سرمایه..... ۲۳۱
- رابطه میان مدیریت دانش و سرمایه اجتماعی..... ۲۳۲
- نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه فکری سازمان..... ۲۳۴
- سرمایه اجتماعی و یادگیری سازمانی..... ۲۳۵
- بهبود یادگیری سازمانی با بهره‌مندی از سرمایه اجتماعی..... ۲۳۶
- ایجاد دانش سازمانی با سرمایه اجتماعی..... ۲۳۷
- نقش سرمایه اجتماعی بر بهره‌وری..... ۲۳۸
- تأثیر سرمایه اجتماعی بر بهره‌وری منابع انسانی..... ۲۳۹
- سرمایه اجتماعی و توسعه منابع انسانی..... ۲۴۲
- رابطه سرمایه اجتماعی و کارآفرینی سازمانی..... ۲۴۳
- کتابنامه..... ۲۴۶

مقدمه

سرمایه اجتماعی را می‌توان تاثیر اقتصادی مؤلفه‌های فرهنگی یک سیستم اجتماعی دانست که در آن زیرمؤلفه‌هایی نظیر اعتماد، مشارکت داوطلبانه، هنجارهای حرفه‌ای، پاسخگویی و موارد مشابه باعث می‌شوند تا هزینه‌های مدیریتی نظیر نظارت و کنترل رسمی، رایزنی‌های مدیریتی، کندی ناشی از سیستم بوروکراتیک و موارد دیگر پایین آمده و امکان استفاده از زمان و سرمایه در جهت انجام فعالیت‌هایی با بهره‌وری بیشتر فراهم گردد.

سرمایه اجتماعی را می‌توان هم در بعد کلان اجتماعی و هم در سطح خرد و در سازمان‌ها مورد بررسی قرار داد. سانچه مدیران در سطوح مختلف با این مفهوم آشنایی پیدا کنند، می‌توانند با تقویت و بهره‌برداری مفید از آن بسیاری از هزینه‌های اجتماعی و سازمانی را کاهش داده و بر اساس آن اقدام به تغییرات ساختاری و فزاینده سیستم‌های اجتماعی نمایند.

سرمایه اجتماعی را می‌توان با استفاده از الگوهای مختلف اندازه‌گیری کرد. رویکرد اجتماعی به اندازه‌گیری آن، منجر به الگوهای مبتنی بر اندازه‌گیری کمی مؤلفه‌هایی نظیر اعتماد متقابل، شعاع اعتماد، تعاملات اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، مشارکت داوطلبانه، کار تیمی و عضویت در نهادهای مدنی و حرفه‌ای و رویکرد اقتصادی به آن منجر به الگوهایی برای اندازه‌گیری ارزش اقتصادی سرمایه اجتماعی گردیده است.

آنچه از نظر مدیریتی اهمیت دارد این است که در معیشت‌های حرفه‌ای و تخصصی، ایجاد نهادهای حرفه‌ای و استفاده از هنجارهای حرفه‌ای برای کنترل رفتار اعضای یک سیستم اجتماعی، می‌تواند موجب بهره‌وری بالاتر و زمینه‌ساز رشد و توسعه سیستم گردد.

از این رو مدیران ایرانی می‌توانند با توجه به ظرفیت بالای تاریخی، دینی و سنتی موجود در فرهنگ ایرانی، با برنامه‌ریزی مناسب برای افزایش سرمایه اجتماعی و تقویت شبکه‌های اعتماد سیستم خود تلاش کرده و بر اساس آن زمینه توسعه اجتماعی و سازمانی را فراهم آورند. در این کتاب سعی شده است که به چستی سرمایه اجتماعی، ضرورت و اهمیت این سرمایه، ابعاد و انواع آن، تعاریف و نظریات مختلف درباره آن، شاخص‌ها و روش‌های اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی، چگونگی ایجاد، حفظ و ذخیره‌سازی این سرمایه مهم و نیز نقش آن در رشد و توسعه کارآفرینی و اقتصاد جوامع اشاراتی گردد.

اخیراً سرمایه اجتماعی باعث ایجاد تئوری‌هایی شده که پایه‌ای برای سایر مطالعات مدیریت می‌باشد. بنابراین، این مفهوم یعنی سرمایه اجتماعی توجهات را در تحقیقات مربوط به مدیریت منابع انسانی به خود جلب نموده است.

این سرمایه از مفاهیم نوینی است که نقش بسیار مهمتر از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و امروزه در جامعه‌شناسی و اقتصاد، و به تازگی در مدیریت و سازمان به صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار گرفته، که به پیوندها، ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع یا ارزش اشاره دارد و با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود.

در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست داده و پیمودن راههای توسعه و تکامل فردی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌گردد. سرمایه اجتماعی عمدتاً مبتنی بر عوامل فرهنگی و اجتماعی بوده. شناسایی آن به عنوان یک نوع سرمایه، چه در سطح کلان و چه در سطح مدیریت سازمان‌ها و بنگاه‌ها می‌تواند شناخت جدیدی را از سیستم‌های اقتصادی- اجتماعی ایجاد کند و به مدیران در هدایت بهتر سیستم یاری رساند.

در پایان وظیفه خود می‌دانم از مدیر عام شرکت نفت پارس جناب آقای مهندس حسن وفائی، ریاست محترم دانشگاه علمی کاربردی جناب آقای دکتر علیرضا مرادی، مدیر آموزش دانشگاه علمی کاربردی سرکار خانم مریم احمدی‌نیا، همچنین آقای سعید کیمیایی مدیر روابط عمومی نفت پارس و آقایان احمدعلی نجفی و مهندس ابراهیم نبی‌لو و آقای تریان نبی‌لو از مدرسین دانشگاه صمیمانه قدردانی می‌نمایم. همچنین از سرکار خانم مرضیه توما- دبیرت هماهنگی‌های لازم با انتشارات تشکر می‌کنم.

حمید نبی‌لو

h.nabcom@gmail.com

تابستان ۱۳۹۶

به نام خداوند جان و خرد   کزین برتر اندیشه برنگذرد

صاحب‌نظران بر این باورند که یگانه موضوع ثابت در عالم امکان، نفس تغییر است. پس اگر قائل باشیم به آنکه همواره، همه چیز در حال تغییر است، لاجرم باید بپذیریم که این تغییرات را می‌باید در جهت مطلوب که سبب رشد کمال در انسان، ارتقای سطح زندگی و بهبود مستمر شرایط است، هدایت نمود و این هدایتگری، طبق نص صریح کلام حضرت باری‌تعالی، در پرتو آموزه‌های پیامبران الهی (در مقام هادیان افلاکی) و به دست خود انسان (به عنوان هدایتگران خاکی) محقق می‌گردد. پس هدایتگران زمینی را، ویژگی‌هایی با چرخش روشن و نقشه راه باشد که بتوانند این سفینه را به ساحل عافیت و سرزمین سعادت برسانند به ضرس قاطع، می‌توان این ویژگی را در سه عامل اصلی جستجو کرد: دانش، منش، مهارت از دیگر سو، می‌توان به توانایی‌ها و قابلیت‌های انسانی را در دو بخش، تصویر کرد: بخش ذاتی، بخش اکتسابی. با یک نگاه کلی به فلسفه آموزش، درمی‌یابیم که در واقع، هدف اصلی در این مقوله، آموختن و یاد گرفتن در بخش قابلیت‌ها، اکتسابی در جهت ارتقا و تقویت توانایی‌های ذاتی است و پرواضح است که هر چه سطح آموزش، به درجات و رتبه‌های بالاتر، میل کند، این ساز و کار نیز بیشتر به منصه ظهور می‌رسد و شاید به همین دلیل است که آموختن و ارتقا قابلیت‌ها را غایت و پایانی نیست.

دانشگاه جامع علمی کاربردی، بر اساس همین تفکر، شکل گرفته و قوام یافته است و در همین مسیر نیز پیش می‌رود و در این راه، مراکز مختلف این دانشگاه نیز بر اساس همین طرح کلی، حرکت رو به جلوی خود را ساماندهی می‌کند. دانشگاه علمی کاربردی ذاتاً برای پاسخ به نیازهای راستای رسالت انسانی، ملی و صنعتی و همچنین مسئولیت آموزشی خود، در جهت ارتقای سطح آموزش‌های مهارت محور با رویکرد تقویت دانش و منش و مهارت در دانشجویان و دسترسی آنان به کتب و مراجع درسی و کمک به چاپ و نشر تألیفات اساتید فرهیخته و اندیشمندان، همکاران و هم‌پایه‌های چه در حوزه گردآوری و تألیف و چه در مقوله چاپ کتب، با مؤلفین ارجمند دارد.

امید است که با اتکال به خداوند متعال و امان نظر روزافزون مؤلفین محترم، بتوانیم در این مجموعه صنعتی، رسالت خویش را به وجه نیکو به انجام رسانده، منشأ تأثیرات در خور اعتنا در روند تحصیلی جوانان جوایب بصیرت و معرفت در سرزمین عزیز و سرفرازمان باشیم.

حسن وفائی

مدیرعامل شرکت نفت پارس